

GROTE DENKERS

THE SCHOOL OF LIFE

Grote denkers

Vertaling Susan Ridder

Nijgh & Van Ditmar
Amsterdam

www.nijghenvanditmar.nl

www.theschooloflife.com

Oorspronkelijke titel *Great Thinkers*

Copyright © The School of Life 2016

Copyright Nederlandse vertaling © Susan Ridder / Nijgh & Van Ditmar

Geïllustreerd door Stuart Patience

De uitgever heeft getracht de rechthebbenden van het beeldmateriaal te achterhalen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Omslagontwerp en typografie: Zeno Carpentier Alting

NUR 320 / ISBN 978 90 388 0233 6

Grote denkers

Grote denkers is een selectie van 60 belangrijke filosofen, politieke denkers, sociologen, kunstenaars en schrijvers uit de geschiedenis. Uitzonderlijke personen met inzichten waarvan wij geloven dat ze vandaag misschien wel actueler zijn dan ooit, zowel voor het persoonlijke alledaagse leven als voor grote maatschappelijke vraagstukken.

Dit boek presenteert de canon van The School of Life. Op heldere en toegankelijke wijze maak je kennis met tijdloze ideeën die je leven rijker maken. Onze missie met dit boek is simpel: dat je terugdenkt aan een van de gepresenteerde inzichten wanneer je oog in oog staat met lastige dilemma's of de vreugde en het verdriet van het dagelijkse leven.

Inhoud

Inleiding 11

Filosofie 15

Plato 16

Aristoteles 24

De Stoa 30

Epicurus 37

Augustinus 43

Thomas van Aquino 49

Michel de Montaigne 58

François de La Rochefoucauld 64

Baruch Spinoza 69

Arthur Schopenhauer 76

Georg Hegel 82

Friedrich Nietzsche 90

Martin Heidegger 97

Jean-Paul Sartre 104

Albert Camus 111

Politieke theorie 119

Niccolò Machiavelli 120

Thomas Hobbes 126

Jean-Jacques Rousseau 131

Adam Smith 137

Karl Marx 144

John Ruskin 156

Henry David Thoreau 165

Matthew Arnold 173
William Morris 180
John Rawls 187

Oosterse filosofie 195

Boeddha 196
Lao Tsu 202
Confucius 210
Sen no Rikyu 217
Matsuo Basho 222

Sociologie 227

Sint-Benedictus 228
Alexis de Tocqueville 237
Max Weber 250
Émile Durkheim 259
Margaret Mead 267
Theodor Adorno 277
Rachel Carson 283

Psychotherapie 293

Sigmund Freud 294
Anna Freud 305
Melanie Klein 314
Donald Winnicott 321
John Bowlby 329

Kunst en architectuur 337

- Andrea Palladio 338
- Johannes Vermeer 346
- Caspar David Friedrich 353
- Henri Matisse 359
- Edward Hopper 365
- Oscar Niemeyer 371
- Louis Kahn 378
- Coco Chanel 384
- Jane Jacobs 391
- Cy Twombly 401
- Andy Warhol 406
- Dieter Rams 413
- Christo en Jeanne-Claude 421

Literatuur 427

- Jane Austen 428
- Johann Wolfgang von Goethe 436
- Lev Tolstoj 446
- Marcel Proust 453
- Virginia Woolf 460

Illustratieverantwoording 469

- The School of Life 477

Inleiding

Dit boek bevat de canon van The School of Life; het is onze verzameling van de grootste denkers op het gebied van filosofie, politieke theorie, sociologie, psychotherapie, kunst, architectuur en literatuur van wie we denken dat ze de mensen van nu het meest te bieden hebben.

Het idee van een ‘canon’ is misschien een beetje vreemd, wat autoritair zelfs. Het feit dat er zoveel mensen zijn weggelaten kan heel oneerlijk aandoen. Bovendien, wie beslist eigenlijk wie er wel of niet in horen? Degenen die de canon hebben samengesteld zijn vast beïnvloed door de nodige vooroordelen.

We geven graag toe dat we bevooroordeeld zijn. Soms wordt ons geleerd dat vooroordelen slecht zijn, alsof informatie alleen goed is wanneer men er geen enkele bedoeling mee heeft en ze geheel door de lezer geïnterpreteerd moet worden. Deze nadruk op neutraliteit is heel begrijpelijk; er is historisch gezien – vooral in de twintigste eeuw – vaak sprake geweest van slechte vooroordelen. Maar wij geloven uiteindelijk dat het doel niet is om geen vooroordelen te hebben, maar om ‘goede’ vooroordelen naar voren te brengen. Daar bedoelen we vooroordelen mee ten gunste van bepaalde denkers die ons waardevolle en belangrijke ideeën aan de hand hebben gedaan. Wij van The School of Life geloven sterk in emotionele intelligentie en het gebruik van cultuur als middel tot troost en verlichting.

Wij hebben heel bepaalde denkbeelden over wat een denker ‘groot’ maakt. Het kenmerk van een groot denker is traditioneel dat hij op basis van zijn reputatie in encyclopedieën wordt opgenomen: er wordt een lijst samengesteld in antwoord op de vraag wie het meest van invloed is geweest en welke ideeën de grootste invloed hebben gehad op de intellectuele wereld. Maar wij hebben een heel ander doel: wij willen uitzoeken welke ideeën oplossingen kunnen bieden voor de grootste problemen van onze tijd. Wat ons betreft is een ‘groot’ denker iemand wiens ideeën

hoogstwaarschijnlijk van nut kunnen zijn in ons leven van vandaag.

Omdat het niet anders kan dat er bij een canon een selectie wordt gemaakt, is de kans altijd groot dat die wordt bekritiseerd. Wij zijn echter optimistisch over het maken van een selectie; selectie is nu eenmaal onontkoombaar in een wereld die rijk is aan informatie. Het ideaal is niet dat vermeden wordt om selectief te zijn, de uitdaging is om zo goed mogelijk te kiezen. Vanuit ons standpunt bekeken betekent dat: het kiezen van denkers die kunnen helpen bij het ontrafelen van de grootste moeilijkheden in ons persoonlijke, professionele en politieke leven. Wij zijn geen historici die ideeën opduiken omwille van die ideeën; wij zijn praktische filosofen die op zoek zijn naar intelligente begrippen die van nut kunnen zijn in het hier en nu.

We hebben ons best gedaan om de ideeën van de denkers in dit boek zo eenvoudig, gemakkelijk en (hopelijk) zo interessant mogelijk te presenteren. Veel van deze denkers zijn in het verleden in een gemene val verstrikt geraakt. Wat ze te zeggen hadden was bijzonder relevant en belangrijk, maar door de manier waarop ze het zeiden, werd er niet naar hen geluisterd: hun boeken waren te ingewikkeld, sommige ideeën klonken vreemd en veel belangrijke begrippen raakten verloren in een overvloed van minder belangrijke informatie. Wij hebben de ideeën die wij als de belangrijkste van de door ons gekozen denkers beschouwen, op basis van de volgende principes uitgelicht:

- Slechts enkele dingen die een groot denker – hoe groot ook – ooit heeft gezegd zijn waarschijnlijk van blijvend belang.
- Deze dingen staan los van de rest van het werk van de denker.
- Wij zijn vergeetachtige wezens die onder tijdsdruk staan. We zijn geneigd om elk detail van een complex, gestaafd betoog te vergeten, dus vinden we het fijn als belangrijke boodschappen eenvoudig worden uitgelegd.
- Wat de academische wereld ons ook wijsmaakt, de context is niet bepalend. Belangrijke waarheden raken op vreemde plekken verankerd en kunnen daarvan worden losgemaakt; ze bevinden zich bijvoorbeeld in het China van de derde eeuw, in een aristocratische salon in het Parijs van

de achttiende eeuw, of in een klein dorps huis ergens in de Alpen in de negentiende eeuw. Wat er uiteindelijk toe doet is wat die waarheden nu voor ons te betekenen kunnen hebben.

- Het is een tragische paradox dat grote denkers soms eerbied wordt betoond op manieren die ervoor zorgen dat die denkers niet van invloed zullen zijn op de wereld; het tegengestelde van wat degenen die hun eerbied betonen hopen te bewerkstelligen. De grootste eer die je een groot denker kunt bewijzen is op een ontspannen manier kennismaken van zijn of haar ideeën.
- Wij vinden het vooral belangrijk dat goede ideeën wijd en zijd bekend raken en dat ze een actieve rol spelen in ons leven.

Dat gezegd hebbende, erkennen we wel dat er mensen zijn die zich met recht zorgen maken over het ‘simplificeren’ van dingen. Sommigen – aangemoedigd door de academische wereld – vrezen dat als je simplificeert, je daarmee onvermijdelijk afbreuk doet aan de zaak, want je laat weg wat er werkelijk toe doet. We begrijpen deze zorg, maar we willen die niet de overhand laten krijgen, want we zijn ons ook bewust van de gevaren die dat met zich meebrengt: onnodige complexiteit kan ertoe leiden dat goede ideeën genegeerd worden. Wij denken dat de grote waarheden over hoe we kunnen leven zodanig geformuleerd kunnen worden dat ze voor iedereen begrijpelijk zijn. We zijn tegen het standpunt dat wat belangrijk is, er altijd toe gedoemd is impopulair of voor de meeste burgers onbegrijpelijk te zijn.

Vanuit ons oogpunt bekeken is populariseren een goede en nobele taak, vooral in een democratische wereld met een consumptie mentaliteit, waarin de elitecultuur niet langer de scepter zwaait. Door ideeën te populariseren worden ze bevattelijk gemaakt voor de maatschappij. Ons leven is sowieso nooit helemaal op boekenkennis gebaseerd of geheel intellectueel van aard. We worden altijd gedreven door en zijn in zekere zin afhankelijk van ongecompliceerde gedachten die ons gedrag bepalen. Dat zijn de ideeën die van belang zijn voor de bloei van de samenleving van dag tot dag. Als je een begrip overdreven afschermt, kan dat de beste begrippen de das omdoen.

De moderne wereld heeft de studie en overdracht van culturele ideeën tot de dag van vandaag grotendeels overgelaten aan de vakgroep geesteswetenschappen van de universiteit. De focus van de universiteit heeft gelegen op het proberen te begrijpen waar het de grote denkers om ging, welke ideeën ze hadden en hoe die van invloed waren op hun tijd. Wij doen in dit boek iets heel anders: wij willen hiervan afwijken en juist weten wat de grote denkers voor óns kunnen doen.

Wij hebben de geschiedenis doorgeploegd om jou de ideeën te kunnen voorleggen die volgens ons het relevantst zijn voor onze tijd. En daarin zijn we geslaagd als jij die de komende dagen en jaren raadpleegt om licht te werpen op de vele dilemma's en zorgen van het dagelijks leven van nu.

Filosofie

Plato

Circa 428 - circa 348 v.Chr.

Athene 2400 jaar geleden: een dichtbevolkte stad met zo'n 250.000 inwoners. Er bevinden zich mooie baden, theaters, tempels, winkelgalerijen en sportzalen. De kunst en wetenschap floreren. Bij de haven van Piraeus kun je goede vis kopen. Het is er meer dan zes maanden per jaar lekker weer.

Dit is de thuisstad van 's werelds eerste echte – en waarschijnlijk grootste – filosoof: Plato.

Plato was afkomstig uit een vooraanstaande en welgestelde familie uit de stad en wijdde zijn leven aan één doel: mensen helpen een staat van *εὐδαιμονία* (*eudaimonia* of gelukzaligheid) te bereiken.

Dit eigenaardige maar fascinerende Griekse woord dat zoiets betekent als 'geluk', heeft meer te maken met 'voldoening', want 'geluk' suggereert voortdurende blijdschap, terwijl 'voldoening' ook van toepassing kan zijn op perioden van groot lijden – dat onvermijdelijk lijkt te zijn, zelfs in een goed leven.

Hoe dacht Plato mensen meer voldaan te maken? Er onderscheiden zich vier centrale ideeën in zijn werk.

1. Denk harder na

Plato stelde dat veel dingen misgaan in ons leven, omdat we onszelf bijna nooit genoeg tijd geven om goed en logisch na te denken over de plannen die we hebben. Daardoor krijgen we verkeerde waarden en komen we in de verkeerde carrière of relatie terecht. Plato wilde orde en helderheid scheppen in onze gedachten.

Het viel hem op hoeveel van onze ideeën gebaseerd zijn op wat de massa denkt, wat de Grieken *doxa* noemen, het gewone gezonde verstand. Toch heeft Plato in alle 36 boeken die hij heeft geschreven aangetoond dat dit gezonde verstand tot veel fouten, vooroordelen en bijgeloof leidt. Maar populaire ideeën over liefde, roem, geld of wat goed is kunnen gewoon niet tegen de rede op.

Plato zag ook hoe trots de mensen erop waren dat ze zich door hun intuïtie of hun passies lieten leiden (conclusies trokken op basis van niets meer dan 'hoe ze zich voelden'). Hij vergeleek dit met gevaarlijk worden voortgetrokken door een kudde geblinddoekte wilde paarden.

Zoals Freud zonder enige aarzeling erkende, was Plato de

Leo von Klenze, *De Acropolis*, 1846

uitvinder van de therapie – hij stelde dat we moeten leren om al onze gevoelens en gedachten te onderwerpen aan de rede. Zoals Plato herhaaldelijk schreef, kwam de essentie van de filosofie neer op het gebod $\gamma\acute{\nu}\omega\theta\iota\ \sigma\epsilon\alpha\upsilon\tau\acute{\omicron}\nu$ (*gnothi seauton*, ‘ken uzelve’).

2. Wees wijzer in de liefde

Plato is een van de grootste theoretici op het gebied van relaties. Zijn boek *Het symposium* is een poging te verklaren wat liefde werkelijk is. Het verhaal gaat over een diner georganiseerd door Agathon, een knappe dichter die een groep vrienden uitnodigt om te komen eten, te drinken en te praten over de liefde.

De gasten hebben ieder zo hun eigen idee over wat liefde is. Plato legt zijn oude vriend Socrates – een van de hoofdpersonen in al zijn boeken, ook in *Het symposium* – een heel nuttige en interessante theorie voor. Deze luidt als volgt: wat er werkelijk gebeurt als je verliefd wordt, is dat je een goede eigenschap van de ander ontdekt die je zelf niet hebt. Die ander is bijvoorbeeld rustig, terwijl je zelf onrustig bent; die ander is gedisciplineerd, terwijl je zelf ongedisciplineerd bent; of de ander is welsprekend, terwijl je zelf moeilijk uit je woorden kunt komen.

De onderliggende fantasie van de liefde is dat als je een goede band krijgt met de persoon op wie je verliefd bent, je een beetje zoals hij of zij kan worden. Hij of zij kan je helpen om alles uit je te halen wat in je zit.

Vanuit Plato's standpunt is de liefde een soort opleiding: je kunt niet echt van iemand houden als je niet verbeterd wilt worden door de ander. De liefde moet een poging zijn van twee mensen om samen beter te worden en daar moet de een de ander bij helpen. Dat betekent dat je het moet aanleggen met een persoon die de ontbrekende stukjes in jouw evolutie bezit: de deugden die jijzelf niet hebt.

Dit klinkt tegenwoordig heel vreemd, omdat we de neiging hebben de liefde op te vatten als het vinden van iemand die volmaakt is zoals hij of zij is. Wanneer geliefden ruziemaken, zegt de een soms tegen de ander: 'Als je echt van me hield, zou je niet proberen om me te veranderen.'

Plato dacht echter het tegenovergestelde. Hij wilde dat we minder trots en strijdvaardig aan een relatie beginnen. We zouden moeten accepteren dat we niet volmaakt zijn en onze geliefde de kans moeten geven om ons dingen te leren. Een goede relatie zou dus een relatie moeten zijn waarin we niet van de ander houden om wie hij of zij is, maar waarin we de ander moeten helpen om een betere versie van zichzelf te worden – daarbij de stormachtige tijden trotserend die dat onvermijdelijk met zich meebrengt – en waarin we niet tegenstribbelen wanneer de ander probeert óns te verbeteren.

3. Het belang van schoonheid

Iedereen – of bijna iedereen – houdt van mooie dingen. Maar we hebben de neiging die dingen als een beetje mysterieus te zien vanwege de macht die ze over ons hebben en we vinden ze in het grotere geheel der dingen niet zo belangrijk.

Maar Plato stelde dat het er zeker wel toe doet welke huizen, tempels, potten of beelden je om je heen hebt.

Niemand vóór Plato had de cruciale vraag gesteld waarom we van mooie dingen houden. Maar hij had er een interessante verklaring voor: mooie dingen herkennen we als onderdeel van 'het goede'.

Er zijn heel veel goede eigenschappen die we ons graag ei-

gen willen maken. We willen bijvoorbeeld vriendelijk, zachtmoedig, harmonieus, evenwichtig, rustig, sterk en waardig zijn. Dit zijn eigenschappen van mensen, maar ook van voorwerpen. We raken geëmotioneerd en opgewonden wanneer we in een voorwerp een eigenschap ontdekken die we nodig hebben, maar waar het ons aan ontbreekt.

Mooie voorwerpen hebben daarom een heel belangrijke functie. Ze nodigen ons uit om ons te ontwikkelen en meer te worden zoals zij. Schoonheid heeft onze ziel iets te leren.

Hieruit volgt dat ook lelijkheid serieus moet worden genomen, want die eigenschap kan schadelijke en gevaarlijke kanten hebben. Ze moedigt ons bovendien aan om zelf ook lelijk te worden, om hard, chaotisch of brutaal te zijn. Lelijkheid maakt het veel moeilijker om wijs, vriendelijk en kalm te zijn.

Plato zag kunst als iets therapeutisch – het is de taak van schilders en dichters (en tegenwoordig ook romanschrijvers, televisieproducenten en ontwerpers) om ons te helpen een goed leven te leiden.

Plato geloofde in censuur van de kunsten, wat niet zo tegenstrijdig is als het klinkt. Als kunstenaars ons namelijk kunnen helpen om een goed leven te leiden, kunnen ze helaas ook minder nuttige gedragingen en ideeën aantrekkelijk of prestigieus maken. Als iemand een kunstenaar is, betekent dat nog niet dat deze de macht van de kunst op een wijze manier gebruikt.

Daarom geloofde Plato dat kunstenaars onder leiding van filosofen moeten werken, die hun de juiste ideeën konden geven en hun konden vragen die ideeën overtuigend en populair te maken. Kunst moest een soort propaganda zijn – of reclame – voor het goede.

4. De maatschappij veranderen

Plato dacht veel na over hoe de regering en de samenleving er idealiter uit zouden moeten zien. Hij was de eerste utopische denker ter wereld.

Hij werd daarbij geïnspireerd door Athenes grote rivaal Sparta. Deze stad was een soort gigantische machine die uitstekende soldaten produceerde. Alles wat de Spartanen deden – hoe ze hun kinderen opvoedden, hoe hun economie was georganiseerd, wie ze bewonderden, hoe ze seks hadden, wat ze aten

– was afgestemd op dat ene doel. En vanuit militair oogpunt gezien was Sparta enorm succesvol.

Maar dat interesseerde Plato niet. Hij wilde niet weten hoe een samenleving meer militaire macht kon vergaren, maar hoe ze meer eudaimonia kon krijgen. Wat was een betrouwbare manier om mensen te helpen voldoening te vinden?

In zijn boek *De republiek* (ook wel *De ideale staat*) stelt Plato de volgende veranderingen voor:

a. We hebben nieuwe helden nodig

De Atheense samenleving was erg gericht op de rijken, zoals de louche aristocraat Alcibiades, en op beroemde sporters, zoals de worstelaar Milo van Croton. Plato was daar niet van onder de indruk: het is echt belangrijk wie we bewonderen, want beroemdheden beïnvloeden onze opvattingen, onze ideeën en ons gedrag. En slechte helden maken slechte karaktertrekken aantrekkelijk.

Daarom wilde Plato Athene nieuwe beroemdheden geven en de bestaande vervangen door goede en wijze mensen die hij ‘voogden’ noemde en aan wie iedereen een voorbeeld kon nemen. Deze mensen werden gekenmerkt door hun verrichtingen ten dienste van de maatschappij, hun bescheidenheid en eenvoudige gewoonten, hun afkeer van publiciteit en hun grote ervaring. Zij zouden de meest vereerde en bewonderde mensen in de maatschappij moeten zijn.

b. We hebben censuur nodig

Tegenwoordig hebben we zo onze bedenkingen over censuur, maar Plato maakte zich zorgen over een verkeerd soort vrijheid. Athene was namelijk een vrijplaats voor iedereen die verschrikkelijke ideeën verkondigde. Het volk werd enthousiast gemaakt voor allerlei krankzinnige religieuze denkbeelden en goed klinkende, maar gevaarlijke ideeën, wat leidde tot een aantal slechte regeringen en ondoordachte oorlogen, zoals een rampzalige aanval op Sparta.

Een voortdurende blootstelling aan een storm van verwarde stemmen is volgens Plato bijzonder slecht voor ons, dus wilde hij de activiteiten van sprekers in het openbaar en gevaarlijke predikers aan banden leggen. Hij zou vandaag de dag erg sceptisch zijn geweest over de macht van de massamedia.

Romeins mozaïek met een afbeelding van Plato (zittend, tweede van links) met studenten en andere filosofen van zijn school, de Academie

c. Beter onderwijs

Plato geloofde heilig in onderwijs, maar wilde het bestaande onderwijsprogramma aanpassen. Belangrijk om te leren zijn niet alleen taal en rekenen, maar ook eigenschappen als dapperheid, zelfbeheersing, redelijkheid, onafhankelijkheid en kalmte.

Om deze overtuiging in praktijk te brengen vestigde Plato een school in Athene die hij de Academie noemde en die langer dan vierhonderd jaar succesvol was. Je ging daarheen om niets minder te leren dan hoe je op een goede manier leeft en sterft.

Het is interessant maar treurig tegelijk dat de academische instituten van nu deze ambitie de deur hebben gewezen. Als er vandaag de dag een student naar de universiteit van Oxford of Harvard zou komen met de bedoeling om kennis op te doen

over de vraag hoe je moet leven, zouden de professoren de politie bellen – of het gekkenhuis.

d. Een betere jeugd

Families doen hun best, en soms hebben kinderen geluk. Hun ouders zijn evenwichtig, goede leermeesters, betrouwbaar volwassen en wijs. Maar er zijn nogal wat ouders die hun eigen verwarring en tekortkomingen overbrengen op hun kinderen.

Plato vond dat kinderen opvoeden een van de moeilijkste (en noodzakelijkste) bekwaamheden is die er zijn. Hij had veel sympathie voor kinderen die in hun ontwikkeling geremd werden door een verkeerde thuissituatie.

Dus Plato stelde dat veel kinderen beter af zouden zijn als ze hun levensvisie niet van hun ouders zouden overnemen, maar van een door de staat betaalde wijze voogd. Plato stelde voor om een groot deel van de volgende generatie op te laten voeden door mensen die daar beter toe in staat waren dan de ouders.

Conclusie

Plato's ideeën blijven interessant en doen nog steeds veel stof opwaaien. Wat ze gemeen hebben is de ambitie en het idealisme ervan. Plato wilde dat filosofie een middel is om de wereld te veranderen. Daarom moeten we ons laten blijven inspireren door het voorbeeld dat hij ons gesteld heeft.